

Sygn. akt III AUa 2044/16

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 maja 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku - III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Alicja Podlewska (spr.)
Sędziowie:	SSA Daria Stanek SSA Grażyna Czyżak
Protokolant:	sekr.sądowy Agnieszka Makowska

po rozpoznaniu w dniu 5 maja 2017 r. w Gdańsku

sprawy K. P. (1)

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

o odstąpienie od żądania zwrotu

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

od wyroku Sądu Okręgowego w Bydgoszczy VI Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 12 października 2016 r., sygn. akt VI U 2117/16

oddala apelację.

SSA Grażyna Czyżak SSA Alicja Podlewska SSA Daria Stanek

Sygn. akt III AUa 2044/16

UZASADNIENIE

Ubezpieczona K. P. (1) odwołała się od decyzji z dnia 21 czerwca 2016 r., którą pozwany Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. odmówił jej odstąpienia od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia – renty socjalnej zmarłej córki za październik 2014r. tj. kwoty 619,50 zł.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie. W ocenie organu rentowego sytuacja osobista i majątkowa nie uzasadnia wniosku, że chodzi o wyjątkowy wypadek.

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 12.10.16r. zmienił decyzję ZUS i odstąpił od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia.

Sąd I instancji dokonał następujących ustaleń faktycznych i prawnych.

Decyzją z dnia 20 stycznia 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B., na podstawie art. 138 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, zobowiązał K. P. (1) do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia po zmarłej K. P. (2) za okres od dnia 1 października 2014 r. do dnia 31 października 2014 r. w kwocie 619,50 zł. Była to renta socjalna za październik wypłacona odwołującej, matce i opiekunowi prawnemu uprawnionej w Urzędzie Pocztowym w dniu 20 października 2014 r. Wyrokiem z dnia 12 stycznia 2016 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku zmienił wyrok Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 27 maja 2015 r. i oddalił odwołanie ubezpieczonej od ww. decyzji.

Pismem z dnia 7 kwietnia 2016 r. ubezpieczona wniosła o odstąpienie od żądania zwrotu świadczenia. Z oświadczenia o stanie rodzinnym i majątkowym oraz o sytuacji majątkowej złożonej w związku z tym wnioskiem, wynikało, że ubezpieczona urodziła się w (...) r. W 2010 r. doszło do rozwiązania jej małżeństwa przez rozwód. Nie pracuje. Posiada dom o powierzchni 109 m². Pobiera zasiłek z pomocy społecznej oraz uzyskuje czynsz najmu w wysokości 500 zł miesięcznie. Stałe opłaty wynoszą miesięcznie 511 zł. Jest również zobowiązana do zwrotu kredytu udzielonego przez bank (...) w wysokości 1150 zł. Mieszka razem z synem i jego konkubiną. Choruje m.in. na astmę oskrzelową. Do 2007 roku była w związku z tym uprawniona do renty. Jej sytuacja majątkowa ulegała pogorszeniu na skutek spłaty długów zaciągniętych przez byłego męża oraz w związku z chorobą zmarłej córki.

Ubezpieczona jest uprawniona do alimentów od byłego męża, nie są one jednak uiszczane. Odwołująca przeznacza 150 zł miesięcznie na leki, dochód wskazany w zeznaniu podatkowym pochodzi z wynajmu „domku gospodarczego”. Decyzją z dnia 15 lipca 2016 r. przyznano jej zasiłek z powodu bezrobocia w kwocie 60 zł od dnia 1 lipca 2016 r., nadto otrzymała jednorazowo zasiłek na zakup posiłku lub żywności.

Przystępując do merytorycznego rozpoznania sprawy Sąd Okręgowy wskazał, że zgodnie z przepisem art. 138 ust. 6 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych „organ rentowy może odstąpić od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części, zmniejszyć wysokość potrąceń, ustaloną zgodnie z art. 140 ust. 4 pkt 1, lub zawiesić dokonywanie tych potrąceń na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności”. W orzecznictwie sądowym wskazano niektóre okoliczności uzasadniających stosowanie tej instytucji, w tym brak majątku, z którego możliwe byłoby dochodzenie od osoby zobowiązanej zwrotu świadczeń; ustalenie, że w przypadku zwrotu świadczeń osoba zobowiązana lub osoby pozostające na jej utrzymaniu zostałyby pozbawione niezbędnych środków utrzymania; ciężką chorobę osoby zobowiązanej, członka jej rodziny lub innej osoby pozostającej na jej utrzymaniu; wiek osoby zobowiązanej; zdarzenia losowe powodujące szczególne trudności w sytuacji materialnej osoby zobowiązanej (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 26 marca 2013 r., III AUa 3/13).

Wobec tego Sąd I instancji stwierdził, że omawiana przesłanka szczególnie uzasadnionych okoliczności ma znaczenie ochronne, chodzi, bowiem o zapobieżenie sytuacji, w której zwrot świadczenia prowadziłby do niemożliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych zobowiązanego. W ocenie Sądu Okręgowego dokonana analiza sytuacji ubezpieczonej prowadziła do wniosku, że tym właśnie skutkowałby zwrot omawianej kwoty. Chodzi, bowiem o kwotę zbliżoną do miesięcznych, bardzo niskich dochodów ubezpieczonej (w przybliżeniu 560 zł miesięcznie), które może ona przeznaczyć tylko na najbardziej podstawowe potrzeby życiowe: wyżywienie, leczenie, ogrzewanie mieszkania. Zdaniem Sądu posiadanie niewielkiego domu w Ł. nie wpływa na ocenę tej sytuacji, jako ubóstwa, posiadanie domu nie prowadzi samo przez się do wzbogacenia właściciela, lecz do nałożenia na niego obowiązku utrzymania rzeczy, np. w zakresie podatkowym; pozwala też na zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych ubezpieczonej. Nadto Sąd I instancji podkreślił okoliczności, które niewątpliwie wpłynęły na brak zatrudnienia ubezpieczonej i jej aktualną sytuację życiową, a więc miejsce zamieszkania, wiek i stan zdrowia oraz sprawowanie do 2014 r. opieki nad córką całkowicie, jak wynika to z uprawnienia do renty socjalnej, niezdolnej do pracy.

Sądu Okręgowy doszedł zatem do wniosku, iż została spełniona przesłanka „szczególnie uzasadnionych okoliczności”, dlatego też na podstawie art. 477¹⁴ § 2 k. p. c., Sąd I instancji orzekł, jak w sentencji.

Apelację od powyższego wyroku wywiódł organ rentowy, zaskarżając go w całości i zarzucając:

I. naruszenie prawa materialnego w postaci:

- art. 138 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS przez zmianę decyzji organu rentowego i odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranych świadczeń określonych decyzją z dnia 21 czerwca 2016 r.,

- art. 84 ust. 8 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, poprzez jego zastosowanie, mimo nie udowodnienia przez odwołującą się wystąpienia przesłanki umożliwiającej skorzystanie z instytucji odstąpienia od żądania zwrotu, tj. istnienia szczególnych okoliczności uzasadniających odstąpienie od takiego żądania podczas, gdy w rzeczywistości okoliczności takie nie zachodzą,

II. naruszenie prawa procesowego mające wpływ na treść rozstrzygnięcia w postaci:

- art. 233 § 1 k.p.c. polegające na dowolnej ocenie materiału dowodowego przez Sąd I instancji i uznaniu, że zebrany materiał dowodowy pozwala uznać, że w sprawie występują przesłanki do skorzystania z instytucji odstąpienia od żądania zwrotu.

Wskazując na przedstawione zarzuty pozwany wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania, ewentualnie o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego za I i II instancję według norm przepisanych.

W uzasadnieniu apelacji pozwany podniósł, że sytuacja życiowa zobowiązanej jest trudna, ale nie zmienia to faktu, iż pobrane świadczenie rentowe było nienależne, a jednocześnie nie znajduje uzasadnienia twierdzenie, że zachodzą przesłanki do zastosowania szczególnej regulacji art. 84 ust. 8 ustawy systemowej.

K. P. (1) bezspornie nienależnie pobrała świadczenie rentowe, a więc zgodnie z przytoczonym przepisem jest obowiązana do jego zwrotu. Samo wystąpienie trudnej sytuacji, w jakiej niewątpliwie znalazła się zobowiązana, nie może stanowić podstawy do uznania, że zaszyły szczególnie uzasadnione okoliczności, o których mowa w art. 84 ust. 8.

Pozwany zaznaczył, że zobowiązana ma dochody, oczekuje na propozycję wyjazdu do pracy z firmy (...) oraz posiada majątek w postaci domu w Ł.. Zobowiązana jest w stanie wygospodarować wolne środki na spłatę danin publicznoprawnych, jakimi są należności wobec organu rentowego, a przynajmniej poczynić starania w celu ich spłaty, czego dotychczas nie uczyniła. Nadto Zakład Ubezpieczeń Społecznych wskazał, że celem instytucji zwrotu nienależnie pobranego świadczenia jest ochrona środków pieniężnych zgromadzonych w FUS i odzyskanie świadczeń wypłaconych niezgodnie z przepisami prawa ubezpieczeń społecznych. W okolicznościach niniejszej sprawy, zainteresowana nie udowodniła jednak, aby jej przypadek był na tyle szczególny by uzasadniał zastosowanie regulacji odstąpienia od żądania zwrotu zobowiązania. W sytuacji, gdy jednorazowa spłata świadczenia byłaby nadmiernym obowiązkiem dla zobowiązanej może ona wystąpić z odpowiednim wnioskiem do organu rentowego o rozłożenie należności na raty.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja organu rentowego nie zasługuje na uwzględnienie, bowiem nie zawiera zarzutów skutkujących koniecznością zmiany lub uchylecia zaskarżonego wyroku. Nie zachodzą też okoliczności uzasadniające uchYLENIE wyroku z urzędu.

Przedmiotem sporu było, czy istniały przesłanki do odstąpienia przez organ rentowy od żądania zwrotu przez K. P. (1) nienależnie pobranej renty socjalnej w kwocie 619,50 zł.

W powyższym zakresie, w ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy przeprowadził wystarczające dla ustalenia istotnych okoliczności faktycznych postępowanie dowodowe, a w swych ustaleniach i wnioskach nie wykroczył poza

ramy swobodnej oceny wiarygodności i mocy dowodów wynikającej z przepisu art. 233 k.p.c., nie popełnił też uchybień w zakresie ustalonych faktów, uzasadniających ingerencję w treść zaskarżonego orzeczenia. W konsekwencji Sąd odwoławczy, oceniając jako prawidłowe ustalenia faktyczne i prawne dokonane przez Sąd pierwszej instancji, uznał je za własne, co oznacza, iż zbędnym jest ich szczegółowe powtarzanie w uzasadnieniu wyroku Sądu odwoławczego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1998 r., sygn. I PKN 339/98, OSNAPiUS z 1999 r., z. 24, poz. 776).

Wskazać trzeba, że jeśli apelujący chce podważyć sędziowską ocenę dowodów, nie może ograniczyć się do przedstawienia własnej oceny. Konieczne jest wskazanie, umiejscowionych w realiach danej sprawy, przyczyn, dla których ocena dowodów nie spełnia kryteriów określonych w art. 233 § 1 k.p.c. Dopóki apelujący nie wykaże istotnych błędów logicznego rozumowania, sprzeczności oceny z doświadczeniem życiowym, braku wszechstronności, czy też bezzasadnego pominięcia dowodów, które prowadzą do wniosków odmiennych, dopóty nie można uznać, że Sąd naruszył art. 233 § 1 k.p.c. Apelacja nie zawiera tak skonstruowanych zarzutów, więc zarzut ten jest nieskuteczny. Argumentacja pozwanego w tym zakresie sprowadza się do zakwestionowania prawidłowości subsumpcji dokonanej przez Sąd I instancji, co może być wyłącznie przedmiotem oceny w zakresie zarzucanego naruszenia prawa materialnego.

Nietrafnie skarżący zarzuca naruszenie przez Sąd I instancji przepisu art. 84 ust 8 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2016 poz. 963), podczas gdy sporną kwestię w sposób kompleksowy i wyczerpujący reguluje art. 138 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 887 ze zm.; dalej ustawa emerytalna). Spór dotyczy bowiem zasadności odmowy zwrotu renty socjalnej, a zasady wypłaty i zwrotu tego świadczenia reguluje kompleksowo ustawa o emeryturach i rentach z FUS, na podstawie odesłania zawartego w art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz. U. z 2013 r., poz. 982 j.t.).

Podstawą prawną zaskarżonego rozstrzygnięcia był zatem przepis art. 138 ust 6 ustawy emerytalnej, który Sąd I instancji prawidłowo zinterpretował i zastosował.

Zgodnie z art. 138 ust. 6 ustawy emerytalnej organ rentowy może odstąpić od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części, zmniejszyć wysokość potrąceń, ustaloną zgodnie z art. 140 ust. 4 pkt 1, lub zawiesić dokonywanie tych potrąceń na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności.

Powyższy przepis ma charakter ochronny - jego celem jest w szczególności zabezpieczenie zobowiązanych do spłaty należności przypadających na rzecz organu rentowego przed pozbawieniem ich możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Przepis ten ma charakter wyjątkowy. Jeżeli doszło już do nienależnego pobrania świadczeń i przez to zubożenia środków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a osoba, która świadczenie nienależnie pobrała, ma obowiązek jego zwrotu, to tylko z wyjątkowych powodów („szczególnie uzasadnione okoliczności”), jest możliwe odstąpienie od żądania zwrotu.

Przepis ten posługuje się zwrotem niedookreślonym „szczególnie uzasadnione okoliczności”, co oznacza, iż ustawodawca nie określił enumeratywnego, zamkniętego katalogu okoliczności, które takie wymagania spełniają (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 16 kwietnia 2015 r., III AUa 1163/14, LEX nr 1798632).

Wśród okoliczności uzasadniających zastosowanie art. 138 ust. 6 ustawy wymienić można przykładowo brak majątku, z którego możliwe byłoby dochodzenie od osoby zobowiązanej zwrotu świadczeń; ustalenie, że w przypadku zwrotu świadczeń osoba zobowiązana lub osoby pozostające na jej utrzymaniu zostałyby pozbawione niezbędnych środków utrzymania; ciężką chorobę powodującą niezdolność do pracy/niepełnosprawność osoby zobowiązanej, członka jej rodziny lub innej osoby pozostającej na jej utrzymaniu; wiek osoby zobowiązanej; zdarzenia losowe (kradzież, wypadek, pożar, powódź, inne klęski żywiołowe) powodujące szczególne trudności w sytuacji materialnej osoby zobowiązanej (wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 5 marca 2013 r., III AUa 1228/12, LEX nr 1294801, wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 10 marca 2016 r., III AUa 521/15, LEX nr 2090465). Dokonując oceny ich występowania należy kierować się stanem majątkowym i rodzinnym dłużnika, jak też realną możliwością zwrotu, w

tym możliwością podjęcia pracy pozwalającej na zwrot świadczeń (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2009 r., II UK 147/09, LEX nr 577846).

W postępowaniu związanym z odstąpieniem żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia znajdują zastosowanie zasady współżycia społecznego, chociaż ich rola jest inna niż ta, którą im przypisuje art. 411 pkt 2 k.c. W ujęciu ubezpieczeniowym zasady współżycia społecznego „nie przemieniają świadczenia nienależnie pobranego w należne, tj. takie, którego zwrotu nie można żądać”. Umożliwiają natomiast odstąpienie od dochodzenia zwrotu (I. Jędrasik-Jankowska, Ubezpieczenia społeczne, t. 1, Część ogólna, Warszawa 2003, s. 199).

Zdaniem Sądu odwoławczego przy ocenie zaistnienia ww. przesłanki należy kierować się nie tylko stanem majątkowym i rodzinnym dłużnika, lecz także realną możliwością spłaty zwrotu należności. Z jednoznacznych ustaleń Sądu I instancji wynika, iż miesięczne dochody ubezpieczonej są niższe niż jej usprawiedliwione wydatki, związane z zapewnieniem podstawy egzystencji, i nie ma realnych szans na spłatę zaległości, nawet w ratach, bez uszczerbku dla utrzymania wnioskodawczyni.

Podkreślić należy, iż dochody te stanowiły zaledwie 1/3 minimalnego wynagrodzenia w 2016r., a przecież wynagrodzenie minimalne ustalane jest w odniesieniu do najbardziej podstawowych potrzeb i wydatków.

Nadto, zgodzić się należy z Sądem I instancji, iż ubezpieczona nie ma realnych szans podjęcia zatrudnienia ze względu na wiek, stan zdrowia, miejsce zamieszkania, przerwę w zatrudnieniu związaną z koniecznością wieloletniej opieki nad córką, a tym samym brak realnych kwalifikacji do pracy poszukiwanej na rynku.

Nieruchomość ubezpieczonej zapewnia miejsce zamieszkania jej i rodziny syna. Nie może zatem jej sprzedać, nie pozbawiając tym samym miejsca do życia siebie i najbliższych. Niewielkie dochody z najmu części tej nieruchomości, stanowią natomiast podstawowe środki codziennego utrzymania ubezpieczonej.

W świetle powyższego, zasadnie Sąd I instancji przyjął, iż sytuacja ubezpieczonej uzasadnia stwierdzenie szczególnie uzasadnionych okoliczności, o których mowa w powołanych przepisach. Zarzut naruszenia prawa materialnego tym samym był nietrafny. Zaskarżony wyrok odpowiadał prawu.

Z tych względów, na mocy art. 385 kpc, Sąd odwoławczy orzekł jak w sentencji wyroku.

SSA Grażyna Czyżak SSA Alicja Podlewska SSA Daria Stanek